

Dochters, dochters

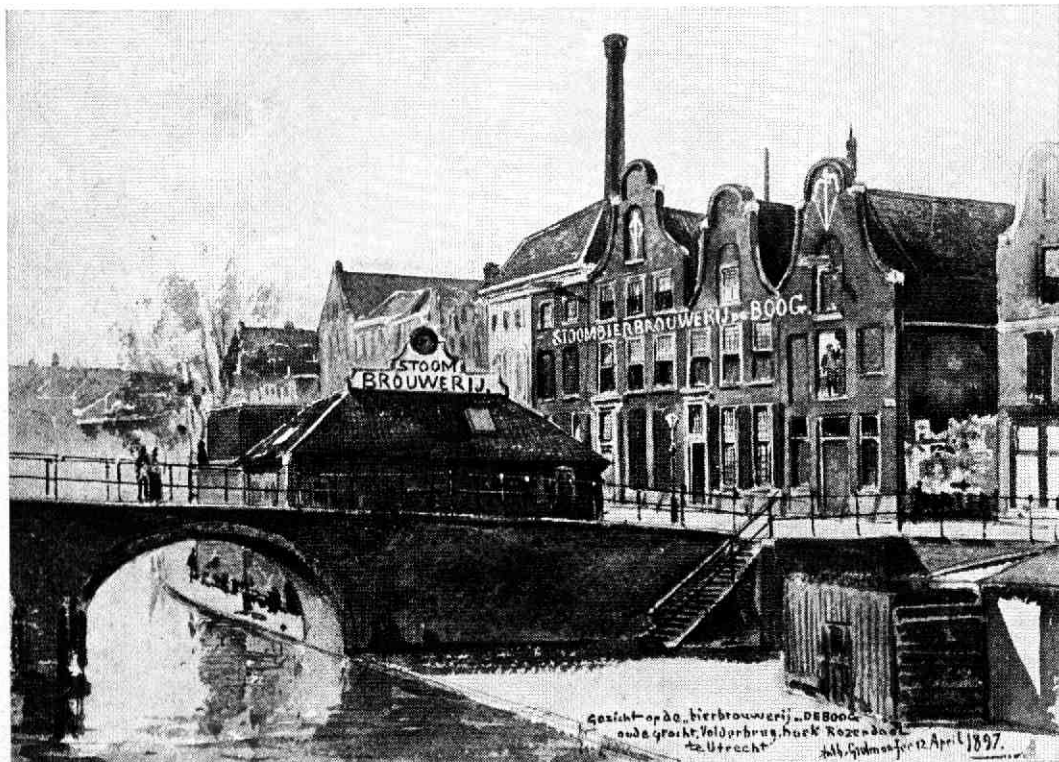
*How sharper than a serpent's tooth it is
To have a thankless child!*
(King Lear, act I scene 4).

Utrecht, een koude avond in januari 1718.

In de grote keuken van brouwerij De Boogh te Utrecht zat Maria, de jongste uit het gezin van Dirk van Bijlevelt, te naaien. Haar moeder, Christina van Eck, hield een waakzaam oog op deze 19-jarige dochter. Een moeilijk kind was zij altijd geweest en meer dan eens had Christina haar vroeger in drift toegebeten: „Je kunt mijn kind niet wezen, ze hebben je vast in de wieg verruild”. Toch hield zij van haar dochter, die nog maar kort geleden een beroep op haar moederliefde had gedaan. Steeds weer doorleefde Christina de scène waarin Maria onder tranen haar ouders vergiffenis afsmeekte voor haar heimelijke „conversatie” met de gereformeerde grutterszoon Willem Post. Een conversatie waarvan de gevolgen zich nu aankon-

digden, maar aan een huwelijk viel niet te denken. Willem durfde zijn vader niet de katholieke Maria als schoondochter voor te stellen, evenmin als Maria's keuze genade kon vinden in de ogen van haar familie. Het was Willems aarzeling die Maria in wanhoop weer in de armen van haar ouders had gedreven. Zij namen hun dochter liefderijk op en verboden een ieder om in Maria's bijzijn over de zaak te spreken. Achter haar rug echter overwoog de familie wat nu te doen. Maria, nieuwsgierig naar die plannen, ontdekte in een lessenaar een brief waaruit zij opmaakte dat men haar zou dwingen in een klooster te gaan en van het kind afstand te doen. Ze maakte Willem deelgenoot van deze ontdekking, maar hield tegenover haar ouders haar mond en was in alles de gehoorzame en boetvaardige dochter.

Gedwee boog zij dus haar hoofd over het naaiwerk. De klok sloeg half zeven. Maria slaakte een kreet — haar naald was gebroken, zo zei zij, en

Bierbrouwerij De Boog. Aquarel van A. Grolman, 1897 (Verz. Gem. Arch. Utrecht).

ze ging naar het achterhuis om aan de meid een andere te vragen. Vergeefs wachtte de moeder op de terugkeer van haar kind.

Voorzien van geld en van juwelen ter waarde van ruim 500 gulden was Maria via de staldeur ontvlucht, die door de dienstmeid van het slot was gelaten. Buiten wachtte Willems knecht in de sneeuw. Snel bracht hij haar naar Willem, die haar de falie (mantel) van zijn moeder omsloeg. Warm ingepakt en onherkenbaar in de falie nam Maria plaats in een sleetje, dat haar en haar vriend naar Reyerscop bracht, waar zij voorlopig onderdak vonden. Om de aandacht af te leiden schaatste Willem elke dag heen en weer naar Utrecht, waar hij gewoon op zijn werk verscheen. Gerust was hij echter niet over Maria's schuilplaats. Zolang zij op Utrechts gebied was, konden haar ouders immers hun minderjarige dochter weer opeisen en terughalen. Door naar Benschop dus, dat toen buiten Stichts territorium lag en waar volgens Willem zelfs schelmen en dieven veilig waren. Ook daarvandaan kon Willem nog heen en weer naar Utrecht schaatsen. Van Benschop uit namen zij contact op met Dirk en Christina van Bijlevelt en verzochten toestemming tot een huwelijk. Ze maakten duidelijk dat een weigering zou betekenen dat de ouders hun dochter nooit meer zouden terugzien. Toen de toestemming desondanks uitbleef vertrok het paar dan ook naar Vianen, waar zij zich nog veiliger dachten.

Maria's broer Hendrik deed nog een poging zijn zuster tot inkeer te brengen. In de herberg Het Swijnshoofd te Vianen had hij een onderhoud met haar, dat op niets uitliep. Maria zat nog vol rancune tegen haar moeder, die zij de schuld gaf van een verdrietige jeugd. Op Hendriks verzekering dat haar moeder heel veel van haar hield en nu van verdriet zwaar ziek was geworden, zei Maria bitter: „Ach wat, dat zou zij ook geworden zijn als ik thuis gebleven was, dat heeft er niets mee te maken.”

Toen alles dus vruchteloos was gebleken, maakten Maria's ouders een nieuw testament, volgens welk Maria alleen haar legitieme portie zou krijgen, „met scherphigheid” vast te stellen. Afgetrokken zou worden, wat zij reeds genoten had en hiermee werd ongetwijfeld gezinspeeld op de medegenomen juwelen en het geld. Het duurde niet lang of het testament moest uitgevoerd worden, want Christina stierf al in 1719. Van verdriet, zei de weduwnaar, en hij vergaf dit zijn dochter nooit. Hardnekkig bleef hij zich verzetten tegen de pogingen van Maria en Willem om hun verhouding te legaliseren. Het mocht niet baten: in 1720 trouwde het paar eindelijk, in de gereformeerde kerk. Kort daarna stierf ook Maria's vader.

Al in 1724 sloot Maria een tweede huwelijk, als weduwe van Willem Post. Lang heeft haar eerste huwelijk dus niet geduurd. Haar zoon Jan blijkt de familiebanden te hebben aangehouden. Tenminste, zijn tante Anna van Alen-van Bijlevelt gedenkt

hem in haar testament en in 1762 tekent hij voor ontvangst van een legaat van ruim tienduizend gulden.

What news from Genoa? Hast thou found my daughter?
(Merchant of Venice, a III scene 1)

Utrecht, 1779

Tweemaal is Louis de Malapert, heer van Over- en Neder-Iutphaas, getrouwd geweest. De eerste maal met Louise de Geer, die in 1751 stierf. Vier jaar later huwde hij Engelbertha Elisabeth Godin, die hij in 1771 moest verliezen. Om de dochter uit dit tweede huwelijk, Johanna Magdalena de Malapert, gaat dit verhaal. Zij was geboren in 1758 en was dus pas 13 jaar toen haar moeder overleed. Over de wijze waarop haar veel oudere vader (geboren in 1708) voor haar opvoeding heeft gezorgd weten wij niets. Misschien is zij wat veel aan haar lot overgelaten. In ieder geval heeft hij er niets van gemerkt dat Johan Krüger, koetsier van de graaf van Regteren, haar belangstelling had opgewekt en dat zij geruime tijd met hem een „conversatie” onderhield (alweer dit woord, in de 17e en 18e eeuw veelvuldig gebruikt waar wij nu

Rekening van de advocaat Hoffmann te Meurs (R.A. Utrecht, archief De Malapert nr. 124).

The image shows a handwritten document titled "Rekening van de advocaat Hoffmann te Meurs" (Account of the lawyer Hoffmann of Meurs). The document is written in a cursive script and lists various legal proceedings and payments. At the top right, it is dated "Utrecht den 17. Maart 1779." and signed "Hoffmann". The text describes a case involving the inheritance of a daughter, Johanna Magdalena de Malapert, and the legal actions taken by her father and the lawyer Hoffmann. It includes details about the death of the mother, the inheritance, and the subsequent legal proceedings, including the appointment of a guardian and the payment of costs. The document is organized into several sections, with amounts and dates noted on the right side.

Rekening van de advocaat Hoffmann te Meurs	
Utrecht den 17. Maart 1779.	
Utrecht den 17. Maart 1779.	5.
Utrecht den 17. Maart 1779.	50.
Utrecht den 17. Maart 1779.	40.
Utrecht den 17. Maart 1779.	50.
Utrecht den 17. Maart 1779.	100.
Utrecht den 17. Maart 1779.	100.
Utrecht den 17. Maart 1779.	50.
Utrecht den 17. Maart 1779.	40.
Utrecht den 17. Maart 1779.	50.
Utrecht den 17. Maart 1779.	70.
Utrecht den 17. Maart 1779.	50.

Rekening van de advocaat Hoffmann te Meurs (R.A. Utrecht, archief De Malapert nr. 124).

„verhouding” zouden zeggen). Johanna begreep heel goed dat haar vader nooit toestemming zou geven voor een huwelijk zo ver beneden haar stand en op de avond van 16 januari 1779 sloop zij het huis uit en vertrok met Johan Krüger in een daartoe gehuurde chais naar Duitsland.

De ontsteldenis van haar vader laat zich denken. De schande woog hem echter nog zwaarder dan het verlies van zijn dochter. Hij zette alles op alles om Johanna te doen opsporen, terug te halen en te redden wat er te redden was. Alles beter dan een mistrouw met iemand zo ver beneden „het fatsoen van zijn en zijn overleden huisvrouws familie”.

In het familiearchief De Malapert vinden we de rekeningen van mensen die Louis de Malapert inschakelde om zijn dochter terug te krijgen en we kunnen daaruit opmaken welke maatregelen hij genomen heeft. Hij liep eerst naar een advocaat, die hem adviseerde om mensen naar Duitsland te zenden om de juffrouw op te sporen. Dat geschiedde, en de heer Van Olst, later nog door twee Duitsers geassisteerd, wist inderdaad half maart te berichten dat het paar in Duisburg zat. De speurders hadden toen al heel wat verteerd aan hotels, fooien en veergelden. In de nacht van 17 op 18 maart hadden zij enige personen laten posten bij het huis waarin het voortvluchtige stel zich bevond; hun consumpties bedroegen 55 stuiver. Deze laatste post vinden we in de rekening van de Duitse advocaat Hoffmann te Meurs, die voor een arrestatiebevel moest zorgen. Hoffmann had het er druk mee; voortdurend reisde hij van Meurs naar Duisburg en terug, stelde verzoekschriften op en gaf ook alweer veel uit aan rijtuigen, fooien en veergelden.

Eindelijk leek de zaak rond te zijn en nu was het weer de beurt van de Utrechtse advocaat. Louis de Malapert diende bij het gerecht van de stad Utrecht een rekest in, waarin hij verzocht om zijn dochter bij terugkomst in een der stadsverbeterhuizen onder te mogen brengen, tot zij tot „bedaarder gedachtenisse” gekomen zou zijn. Hij zag geen kans haar thuis afdoende te bewaken. Wie nu zou denken dat deze vader beloofd werd voor al zijn moeite en voor alle gemaakte onkosten, heeft het mis. Op 30 juli 1779 was Johanna namelijk nog steeds in Duisburg en tekende daar voor ontvangst van kleren uit het ouderlijk huis, „uit handen van haar vader ontvangen”. Had vader Louis, in een laatste poging zijn dochter te vermurwen, zelf de reis naar Duisburg gemaakt, met medeneming van o.a. 10 neteldoekse neusdoeken, 12 jakken, 8 rokken, 4 broeken, 13 hemden, 22 zakdoeken? Helemaal duidelijk is het niet. Zeker is wel, dat Johanna in Duitsland bleef, en dat haar vader haar tenslotte ontferde. Toen hij in 1782 overleden was maakte Johanna bezwaar over de wijze waarop haar moederlijk erfdeel beheerd en verantwoord was, maar uiteindelijk kwam er een akkoord tot stand, waarbij Johanna ook nog enige

goederen van wijlen haar moeder in ontvangst kon nemen, zoals een zilveren toiletstel en een bijbeltje met rood fluweel.

Haar familie brak met haar. Na de dood van Krüger, in 1816, nam zij weer contact met haar familie op, maar dat was alleen om nog iets uit de nalatenschap van haar vader los te krijgen. Te laat.

I shall obey, my lord
(Hamlet, act I scene 3)

Utrecht, 23 december 1871

The memory of our love float upon thy lonely hours. Het was herinnering geworden, de gelukkige dagen die Hester gekend had in de voorbije zomer. Een herinnering die zij jaren zou vasthouden. De hierboven geciteerde regel vormt het begin van „Dedication”, het eerste gedicht dat Hester in haar poësiealbum schreef, en dat zij door nog vele andere deed volgen.

Eerst kwamen de gedichten die ontstaan waren in het afgelopen jaar, toen zij nog mocht hopen op de vervulling van haar wens: verenigd te worden met Jacob, haar 22 jaar oudere achterneef, weduwnaar, en vader van een achtjarig dochtertje. Op 23 december 1870 schreef zij: „*God kroone met zijn rijksten zegen O liefste mijn, uw dierbaar hoofd*”.

Vlak hierop een gedicht van Jacobs dochtertje: „*My Ada, child of love and prayer, thy mothers treasure bright. Thy mourning fathers tender care...*”

Hoe vurig verlangde Hester een tweede moeder voor dit kind te mogen zijn. Himmelhoch jauchzend, zum Tode betrübt was zij die zomer, zoals we zien uit het gedicht dat de titel draagt van „Kinderachtig”:

*'k ben al drie en twintig jaar
O wee!
En doe nog met de kinderschaar
graag mee.
Soms kan 'k zoo kinderachtig zijn
als iets
En heele bittre tranen schreïn
Om niets.
'k geloof wat 't madeliefjen zegt
Geheel.
Gij hebt mij lief - iets - weinig - niets -
Heel veel!*

Dat was het laatste vrolijke gedicht. Daarna werd de toon droeviger: „*In my heart it 's dark as night my love has gone away*”. Er volgt een teruggrijpen op gelukkiger ogenblikken:

*„Puis le moment, quand, loin du bruit, tot front sur moi se penche,
Tandis que la rosée des nuits mouillait ma robe blanche”.*

Maar de herinnering kan haar niet meer gelukkig maken: „*The night is dreary, dismally moans the wind... how I am yearning to die*”.

Agained a Father's Loving way,
Now dare his child rebel!

Fragment uit Hesters poësiealbum.

Vergeten kan ze niet: „I can't forget its magic lays, its strain of paradise”.

Maar dan, eindelijk, onderwerpt zij zich en ze schrijft in haar album de Engelse hymn van Charlotte Elliott over: „My God my father, while I stray” met het steeds terugkerende refrein: „Thy will be done”.

Dacht ze aan de hemelse Vader of aan haar vader op aarde? Uit de gedichten, die ik hier niet alle kan citeren, blijkt dat het inderdaad haar vader was, die het huwelijk verbood en die er zelfs voor zorgde dat Jacob geen voet meer in zijn huis zette. Waarom? Niet om verschil in godsdienst of stand. Was het het leeftijdsverschil, of de graad van bloedverwantschap, die Hesters vader dwars zat? We weten het niet.

Hester werd opgevangen door haar liefhebbende ouders en door een talrijke schaar broers en zusters, van wie zij de oudste was. Misschien leidde haar dat een beetje af, maar blijkbaar toch niet genoeg. Zij bleef terugkeren naar haar gedichtenalbum en schreef elk jaar op de verjaardag van haar geliefde een gedicht. 23 december 1872. „It has come back again, love, and finds us far apart”. 1873: „My love is like the ivy, the ivy strong and true”. 1874: „Our love has never past away”. Ook de andere gedichten ademen nog het verlangen naar het verloren paradijs:

„Nous nous promenons sous les frais ombrages, Il m'offrit son bras car il faisait noir”. Op 23 december 1876 schreef zij, wat weinig geïnspireerd, een gedicht dat begon: „Many happy returns of the day, my love”. Voor zichzelf verwachtte zij toen niets meer: „My life is love, I sit apart”.

Heeft Jacob ooit deze gedichten gezien? Waarschijnlijk niet. Ik vermoed dat Hester haar album gebruikte als een middel om gevoelens te uiten die zij aan geen sterfelijk wezen wilde onthullen. Uiterlijk zal er aan haar niet veel te merken ge-

weest zijn, behalve dan dat zij alle huwelijksaanzoeken afsloeg, want op haar veertigste was zij nog niet getrouwd. Pas Jacobs dood ontsloeg haar van de ban waarin zij zichzelf gevangen had. Hij stierf in 1884.

Ruim een jaar lang was Hester toen ziek, zoals uit familiecorrespondentie blijkt. Enige jaren later, in 1889, tweeënveertig jaar oud, trad zij in het huwelijk. Kinderen heeft zij niet meer gehad.

Verantwoording

Uit piëteit voor de zo kwetsbare Hester heb ik haar naam niet willen onthullen. De gegevens zijn ontleend aan het poësiealbum, dat zich in een familiearchief bevindt, en aan correspondentie, eveneens in dat archief, dat overigens niets bevat dat duidt op Hesters liefdesgeschiedenis. Misschien zijn de stukken die hieraan refereren vernietigd, misschien ook, en dat lijkt mij waarschijnlijker, heeft Hesters vader nauwelijks geweten wat hij zijn dochter heeft aangedaan. Hester schreef gedichten in het Nederlands, Frans, Duits, Engels en Italiaans, met een voorkeur voor Engels. Vermoedelijk waren de meeste gedichten door haarzelf gemaakt, maar ik durf dat niet met zekerheid te zeggen.

Maria en Johanna waren wat robuuster van structuur en ik aarzel niet mede te delen, dat de stukken die op Maria betrekking hebben, te vinden zijn op R.A. Utrecht, familiearchief Van Bijlevelt, nrs 10, 11 en 19. Nr. 11 is het omstandige rekest van Maria's vader, waarin de hele geschiedenis uit de doeken wordt gedaan. Hij zinspeelt daarin voortdurend op een door Maria ingediend rekest, dat echter niet meer terug te vinden is. De huwelijken van Maria zijn te vinden in het trouwregister van gereformeerden van de stad Utrecht.

Over Johanna zie R.A. Utrecht, familiearchief De Malapert, nrs 121-125, 183, 196, 196 en 490.

E. P. de Booy